

Ювілеї

Ростислав РАДИШЕВСЬКИЙ

УЖИНОК ПОЛОНІСТА
РОМАНА КИРЧІВАRostyslav RADYSHEVSKY. Polonist Roman
Kyrchiv's Harvest.

Ім'я Романа Теодоровича Кирчіва, який на львівській землі продовжив традиції великого Івана Франка, можна без сумніву назвати поруч із найвидатнішими українськими полоністами ХХ ст. – Григорієм Вервесом, Валерією Ведіною, Юлією Булаховською.

Шановний ювіляр ще в 50–60-ті рр. ХХ ст. провів глибокі, комплексні дослідження взаємних зв'язків художньої літератури і фольклору, спрямовані на виявлення специфіки функціонування фольклорних форм у літературі, ідейної та образної структури, запозиченої з народної стихії, ґрунтуючись при цьому у своїх наукових пошуках на фактах впливу української усної народної творчості на польську літературу.

Дослідник звернувся до найдавніших часів – епохи середньовіччя, ренесансу, бароко, просвітництва, висвітлюючи елементи українського фольклору у старопольському письменстві (“Український фольклор у старопольській літературі”, 1963); “Українська пісня у творчості польських поетів доби Просвітництва”, 1963), але найбільше захоплювала його епоха романтизму з її народністю, усною народною творчістю слов'янських народів, пошуками витоків власного етносу і визначенням особливостей формування національного світогляду.

Перша важлива імагологічна праця ученого, що підсумувала досягнення на ниві вивчення українсько-польських культурних взаємин, – “Україніка в польських альманахах доби романтизму” (1965), яка знайшла одностайне схвальне визнання в Україні і Польщі. У монографії зібрано та систематизовано польські альманахи 20–40-их рр. ХІХ ст., в яких функціонує

українська тематика. Зрозуміло, що даний матеріал у зв'язку з певними ідеологічними міркуваннями не досліджували, як і недостатньо опрацьованим був доробок маловідомих польських письменників-романтиків, то ж дана наукова розвідка масштабністю заявленої теми розв'язала ряд культурологічних, філологічних та літературознавчих проблем.

Уже самі назви розділів відбивають її змістовне наповнення: “Польські альманахи першої половини ХІХ ст.”; “Українська пісня в польських альманахах”; “Народні легенди та перекази в альманахах”; “Питання історії і побуту українського народу”. Особливо цінним є те, що автор досліджує українську пісню в польських альманахах, зіставляючи з оригіналом. Варто підкреслити, що більшість пісень, на які натрапляємо в альманахах у перекладах, переспівах чи переробках, взяті з тогочасних друкованих видань (здебільшого М.Максимовича та Вацлава з Олеська).

Це важливий методологічний аспект праці, бо такий факт цікавий не лише з погляду встановлення генетичного зв'язку згаданих публікацій з конкретними пісенними прототипами, але й як свідчення широкого резонансу цих збірників та практичного використання їх тогочасними польськими літераторами.

Роман Кирчів звертається до творчості Казимира Туровського, Еразма Ізопольського, Станіслава Трембецького, Михайла Чайковського, що безперечно, допомагає відновити цілісну картину зародження і розвитку польського романтизму та значення українського фольклору в польській культурі. У висновках монографія Р.Кирчіва засвідчує, що твори на українську тематику в альманахах сприяли посиленню інтересу польських літераторів і читацької громадськості до народної творчості та історії України. Ювіляр не обмежився аналізом літературної спадщини великих польських романтиків та виявленням і з'ясуванням ролі українського елемента в їх поетичному доробку. На основі архівних матеріалів, малодоступних або і недоступних в Україні джерел він простежив і унаочнив процес міжкультурного спілкування шляхом представлення романтичних трансформацій, які пережила українська пісня, дума, легенда, казка у творчій уяві багатьох польських авторів, імена яких, маловідо-

мі польському й українському дослідникові епохи романтизму, були представлені насамперед у працях “Український фольклор у польській літературі (період романтизму)” (1971) та “Українською музою натхненні (Польські поети, які писали українською мовою)” (1971). Варто нагадати, що подібну титанічну роботу на поч. ХХ ст. провів забутий унаслідок сталінських репресій полоніст Володимир Гнатюк, який виклав у низці розвідок та фундаментальних працях про Т.Падуру і українсько-польське літературне життя першої пол. ХІХ ст. на Правобережній Україні результати своїх багаторічних наукових пошуків.

Праці В.Гнатюка, зокрема його докторська дисертація, захищена в Ленінграді 1938 р., лише нещодавно повернулися в науковий обіг і не були відомі нашому ювілярові. З перспективи часу можна ствердити, що, незважаючи на спроби апарату влади маргіналізувати український національний чинник у радянських гуманітарних дослідженнях, праці Р.Кирчіва свідчать про міцне закорінення у власній українській традиції, про послідовність і гармонійність розвитку української наукової думки. Праці вченого можна назвати піонерськими на свій час з огляду на масив залученого до аналізу матеріалу, спектр порушених питань та заповнення прогалини у дослідженнях українсько-польських культурних взаємин у повоєнні роки.

Хоча до дослідження українського фольклору в польських перекладах зверталися відомі польські вчені ХХ ст. – Станіслав Здзярський, Юзеф Третяк, Чеслав Згожельський та інші, проте, думається, лише справжній українець з генетично успадкованою любов'ю до рідної пісні та підсвідомим відчуттям її ритмомелодики зміг належним чином оцінити її нове, іншомовне, звучання. В “Українському фольклорі у польській літературі” автор подав глибокий структурний аналіз перекладів, переспівів і парафраз українських пісень, здійснених польськими романтиками, визначив їхню художню цінність та встановив критерії для подальших досліджень у цьому напрямку, повертаючи із забуття цілу когорту ентузіастів українофільського руху: “зевончиків” (А.Бельовського, Л.Семенського, Ю.Дуніна-Борковського), А.Пенькевича, М.Оссор’ї, А.Словіковського, Я.Чечота, Т.Букара тощо. Водночас уперше

в Україні дослідник дав вичерпну оцінку трансформацій художніх образів, мотивів, тем, запозичених з української усної народної творчості до оригінальних творів польських романтиків: поезій Ю.-Б.Залеського, С.Гошинського, А.Мальчевського, Т.Падури, М.Гославського, Т.Олізаровського, прози М.Грабовського, М.Чайковського, Л.Семенського, драматургії М.Сухоровського, К.Гейнча.

Неповторною в українському полоністичному дискурсі бібліографічною позицією залишається невеличка антологія польських поетів, які писали українською мовою, упорядкована шановним ювіляром та Миколою Гнатюком, – “Українською музою натхненні”. У ній представлено творчість поетів – Я.Комарницького, Г.Відорта, А.Шашкевича, Я.Позьняка, К.Ценглевича, драматурга – К.Гейнча, казкаря С.Осташевського, байкаря П.Свенціцького та інших авторів, які під впливом потужної української культурної стихії перейнялися українофільськими ідеями, дійшли до рівня ототожнення себе з місцевим, “своїм” народом і перейшли на його – відтоді спільну – мову спілкування. Небагато бракувало, аби згадані митці стали речниками українського національного відродження. Представлений в антології список прізвищ можна значно розширити, та навіть у такому вигляді зміст книжки уже багато років стимулює на нові обрії літературознавчих і культурологічних досліджень.

Неопублікованою досі залишається ще одна важлива праця Романа Теодоровича – його докторська дисертація “Український фольклор у польській літературі епохи романтизму”, розділ якої я мав за велику честь надрукувати у збірнику “Романтизм: між Україною та Польщею” (2003), що з’явився в серії “Київські полоністичні студії”. У праці під назвою “Українська школа” польського романтизму в контексті міжнародних фольклорно-літературних взаємин” ювіляр звертає особливу увагу на феномен польського романтизму – “українську школу”, намагається з’ясувати основні передумови, мотиви і джерела взаємин двох культур, показати естетичну привабливість і силу впливу українського фольклору на творчу уяву польських митців – вихідців з правобережної Наддніпрянщини, Поділля, Волині, Галичини та простежити еволюцію поглядів на

основоположний романтичний принцип народності: від етнографізму і фольклоризму до спроби пізнання духу народу, його характеру і традицій. Варто наголосити на важливому для розуміння польсько-українських взаємин аспекті, порушеному дослідником, а саме – контекстах залучення іншомовного (у даному випадку україномовного) фольклору до власної (польської) культурної парадигми та механізмах побудови за таких умов національної самобутності. Така постановка питання залишається актуальною і для польських дослідників, а висновки, зроблені шановним ювіляром, досі не втратили своєї ваги.

Роман Теодорович є автором багатьох цінних полоністичних розвідок і статей: він вивчав фольклорні зацікавлення і інспіровані ними оригінальні твори відомих польських романтиків – “Folklor ukraiński w roezji J.Słowackiego”, “Folklor ukraiński w twórczości Józefa Bohdana Zaleskiego”, “Юзеф Крашевський і Україна”, “Михайло Грабовський і Україна”; писав про українську тематику в польській драматургії – “Українська тема у польській драматургії першої пол. XIX ст.”, услід за польською дослідницею Марією Яньон проникливо проаналізував з перспективи українського наукового досвіду творчий доробок Люціана Семенського і Августа Бельовського – “Думки” Бельовського і Семенського”; виявив типологічні сходження в окремих творах української й польської літератур – “Тарасова ніч” Шевченка і “Nos Tarasowa” З.Фіша; простежив рецепцію творчості деяких польських авторів в українській літературі – “Karpasy góralskie” Юзефа Коженьовського в українських перекладах і переробках та українських авторів у польській літературі – “Відгомін Котляревського в польській культурі”, “І.П.Котляревський у Польщі” .

Найбільша наукова пасія шановного ювіляра – українська пісня та її переклад. Специфіці перекладу фольклорного твору він присвятив значну увагу, висловлюючись не лише у своїх монографіях, а й в спеціальних статтях і рецензіях, де йшлося про факти перекладацької діяльності польських фольклористів (“Ян Чечот – перекладач українських пісень”; “Ранні польські переклади українських пісень”; “Переклади українських пісень Теофіла Букара”; “Переклади українських пісень на польську мову”; “Польсь-

кі переклади українських дум”), а й рецензуючи останні роботи польських дослідників з цієї галузі (серед інших, праці М.Якубець-Семкової “Słowiańska pieśń ludowa w polskich przekładach doby romantyzmu”, Яна Мірослава Касіяна “Na przełęczu światów: 150 ukraińskich baśni, gadek, humoresek i podań ludowych...”).

Учений також є автором багатьох енциклопедичних і словникових (УРЕ, УЛЕ) статей, присвячених творчості окремих польських поетів, письменників і фольклористів (З.Красицького, Ю.Крашевського, І.Красицького, Я.Кохановського, К.Вуйціцького, В.Залеського, М.Конопницької, А.Мальчевського (“Українська літературна енциклопедія”), польсько-українським літературним взаєминам (“українська школа” в польській літературі, аналізу наукового доробку видатних польських українців, дослідників творчості Тараса Шевченка (В.Кубацького, Ю.Третяка, П.Свенціцького (“Шевченківський словник”)).

Про досить вагому взаємоспівпрацю з “Руською Трійцею” йдеться в монографії “Фольклорно-етнографічна діяльність Руської Трійці”, в якій, спираючись на джерельні матеріали, по-новому ґрунтовно оглянуто з’язки Івана Вагилевича та окремих українських письменників із польськими науковцями, що групувались навколо “закладу Оссолінських”.

Наукова діяльність Романа Теодоровича не могла не викликати зацікавлення в середовищі польських дослідників українського фольклору. Варто нагадати, праця “Україніка в польських альманахах доби романтизму” отримала схвальні відгуки не лише українських, а й польських учених: Мечислава Інґльота, Станіслава Маковського, Стефана Козака, Василя Бялокозовича та інших зарубіжних науковців.

Роман Кирчів зі своїм науковим інструментарієм і методологічними засадами залишається завжди актуальним у фарватері літературознавчої думки. Шановний ювіляр виховав цілу плеяду молодих науковців, його роботи стають джерелом і вихідною точкою для наукових пошуків нового покоління українських полоністів. Ad multos annos, Романе Теодоровичу!

